

Verslag *Encuentro Latino Europeo, 2007*

14 mei 2007, Den Haag

Jeroen Mimpfen en Okke Bouwman

Ochtendprogramma: “De sociaal-economische dialoog in Latijns Amerika”

1. Opening door Bram Peper

We zijn in Nederland al langer bezig met min of meer geïnstitutionaliseerde vormen van overleg tussen sociale partners. In Nederland hebben we tussen werknemers, werkgevers en overheid een model ontwikkeld dat een correctie biedt op het liberalisme. Ook in andere Europese landen zijn min of meer geïnstitutionaliseerde vormen van overleg. Vele van deze contacten spelen zich echter ook af in een informele sfeer. We zijn hier vanochtend bij elkaar om te luisteren naar mensen die ervaringen hebben in deze sfeer in Nederland en in Latijns Amerikaanse landen. Alexander Rinnooy Kan, voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER), zal allereerst een introductie houden over de SER en soortgelijke vormen van samenwerking.

2. Introductie door Alexander Rinnooy Kan

Blij hier te zijn. De SER kan misschien iets betekenen voor hetgeen in Latijns Amerika tot stand kan komen. Goed ook dat we hier zijn op deze locatie, bijna 60 jaar overleg en advisering op sociaal-economisch gebied. Wil graag ingaan op de historie, de achtergronden en de praktijk van de SER. Waarschuwing vooraf: zeker is dat de SER ervaring niet is te kopiëren of te imiteren, want het weerspiegelt de Nederlandse traditie en eigenheid. Elk land zal sociale dialoog op eigen manier vormgeven, maar *een* vorm van dialoog op sociaal vlak kan wel in elk land een toegevoegde waarde hebben. Typerend voor Nederland allereerst dat het een adviesraad is. Elders, in de politiek, wordt daadwerkelijk besloten. Tweede kenmerk is dat in de Nederlandse SER een gelijkwaardige verhouding bestaat tussen werknemers en werkgevers. Werkgevers zitten hier in de zaal links, werknemers rechts, partners in zuivere vorm. Daartussen zitten de kroonleden, onafhankelijke deskundigen. De verhouding is 11-11-11. Deze kroonleden proberen meer inhoud te geven en ook bruggen te bouwen, wat in het verleden vaak gelukt is in Nederland: het bouwen van bruggen. Ten derde is kenmerkend de relatie met de regering, het Nederlandse kabinet. Er is heel nauw overleg met de regering. Elk jaar wordt advies geven aan kabinet en meestal wordt dat ook opgevolgd, zeker als het unaniem is. Uitgesproken opvattingen over wenselijk beleid worden aan politiek duidelijk gemaakt en zijn moeilijk te negeren. Er is inmiddels veel deskundigheid opgebouwd, samen met het Centraal Planbureau (CPB) en De Nederlandse Bank (DNB), die ook een goede reputatie heeft wat betreft beleidsanalyse. SER heeft ander nog uniek kenmerk en dat is dat het betaald wordt door het bedrijfsleven (een heffing via Kamer van Koophandel) en dus niet door de overheid. Dit zijn allemaal vrij luxe omstandigheden. Er zijn maar weinig van dit soort raden die in dit soort plezierige omstandigheden kunnen opereren. Dit model komt in Latijns Amerika niet vaak voor. Een dergelijke raad is daar soms onderdeel van de uitvoerende macht of wordt wel eens een vierde macht genoemd. Voorbeeld van zo een SER is Brazilië waar de president de voorzitter is. Bolivia is ander voorbeeld. Nadeel van het model van vierde macht is dat het naast het Parlement opereert en dus de legitimiteit ervan kan aantasten. Verklaring voor onderscheiden modellen? De positie van werknemers en

werkgevers is daar vaak niet te vergelijken met Nederland of West-Europa. Vakbewegingen zijn te zwak in Latijns Amerika. In vele landen worden fundamentele rechten van vakbewegingen niet gerespecteerd. Vakbondsleiders zijn hun leven niet altijd zeker. Dit zijn essentiële randvoorwaarden voor een waardevolle dialoog. Dit kan niet direct veranderd worden. Een Nederlands model kan dan ook niet direct een voldoende draagvlak krijgen. Daarom zou je kunnen denken aan een *civil society* model om meer draagvlak te creëren met allerlei organisaties en vertegenwoordigers. Voorbeeld is Suriname waarin een groot scala aan groepen vertegenwoordigd is in een dergelijk orgaan, zoals vrouwen, inheemse groepen, etc. We hebben dus zeker niet de illusie dat Nederlandse model te kopiëren is en het is duidelijk dat er maatwerk nodig is, maar bij dit maatwerk kan ons model wel behulpzaam zijn. Bij de oprichting van de internationale vereniging van SER-achtige organen wisselen tientallen SER's ervaringen uit. Latijns Amerika is hierin ook vertegenwoordigd door in ieder geval Argentinië, Brazilië, Paraguay, Uruguay, Bolivia en Guatemala. Geregeld zijn er vanuit Nederland ook missies geweest naar andere landen om SER's te helpen oprichten, bijvoorbeeld Colombia of Suriname. Ook zijn delegaties van deze landen hier geweest. Bij de missies is er ook steun geweest van het Ministerie van Economische Zaken (EZ). De spreker hoopt dat dit in de toekomst gecontinueerd kan worden. De SER is van harte bereid deze ontwikkelingen te bevorderen. Het is belangrijk om kennis bij elkaar te brengen. Spreker hoopt dat de ambassades een belangrijke rol kunnen spelen bij het stimuleren en uitwisselen van kennis en ervaringen. In de landeninformatie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa) zou ook informatie over sociale dialoog kunnen worden opgenomen zodat we beter kunnen volgen wat er gebeurt. Bevordering begint met kennis en inzicht. De spreker is er van overtuigd dat discussie van vandaag een toegevoegde waarde kan hebben.

3. Forum: Carlos Molina, Ben van Schaik en Jacques Schraven

In het eerste forum over de ervaringen en relevantie van de sociaal-economische dialoog in Latijns Amerika zal door Carlos Molina, secretaris van CCT, de federatie van Midden-Amerikaanse vakbonden, een inleiding gegeven worden, alsook door Ben van Schaik, oud-president directeur van Daimler-Benz Brazilië. Jacques Schraven, oud-voorzitter van werkgeversorganisatie VNO-NCW verzorgt het commentaar.

3.a Inleiding Carlos Molina

De spreker is voorzitter van een raadgevende organisatie, die adviseert over onderwerpen op sociaal-economisch gebied maar die, bijvoorbeeld, ook deel neemt aan overleg met de Europese Unie en werknemers en werkgevers. Voor de pessimisten onder ons kan ik mededelen dat er in Midden-Amerika een deficit bestaat in sociaal-economische dialoog, terwijl dialoog broodnodig is. Dialoog moet plaatsvinden met alle actoren die relevant zijn in de discussie: tripartiet overleg past hierbij het beste. Er moet wel een goed evenwicht ontstaan tussen deze partijen. Als er grote verschillen bestaan is het moeilijk om tot een goede dialoog te komen. Moet duidelijk geïnstitutionaliseerd worden met een juridisch kader en moet kunnen rekenen op draagvlak en politieke wil. Op dit moment is er bij regeringen onvoldoende wil. Dan ontstaat er wantrouwen en politieke ongelijkheid. Vandaar dat een tripartiete ontmoeting een uitstekend instrument kan zijn om te komen tot een SER. In Guatemala zijn we bezig met deze ontwikkeling, in samenwerking met de Spaanse en Nederlandse ambassade. In Honduras bestaat er een SER, opgericht door de staat, maar deze vertegenwoordigt niet de meerderheid van de bevolking. Belangrijke voorwaarden voor succes moeten geschapen worden: (1) sterkere democratie, (2) armoede moet verminderen, (3) mensenrechten en rechten van werknemers moeten beter worden. Het is van belang te beseffen dat in Midden-Amerika 75 procent van de

bevolking arm is en 40 procent daarvan extreem arm. We zien dat er in sommige landen enorme werkloosheid en in sommige gevallen (zoals Guatemala) nog inbreuken op primaire mensenrechten; vakbondsleiders zijn er hun leven niet zeker. Ons optimistisch antwoord is dat we moeten komen tot een sociale dialoog. De tijd van gewapende conflicten is voorbij, dus we moeten nu komen tot een vreedzame dialoog. Kenmerken van succesvolle dialoog: het moet overheidsbeleid zijn dat de belangrijkste actoren kunnen deelnemen aan de dialoog, dat politieke wil geuit wordt, dat actieve participatie gebaseerd is op democratische principes, dat aanbevelingen worden overgenomen, dat er vertrouwen en verantwoordelijkheid bestaat, dat de agenda bijdraagt aan de ontwikkeling van de mensen, en dat er een cultuur bestaat van constructieve dialoog. Er moet een evenwicht bestaan tussen de verschillende partijen. Eén van de zwakste partijen is de vakbeweging. Er zijn interne omstandigheden, binnen de vakbeweging, als ook externe oorzaken voor de zwakte van de vakbeweging. Externe oorzaken zijn o.a.:

- weinig respect voor arbeidswetgeving
- waar verdragen geratificeerd zijn (bijvoorbeeld Guatemala) is het ironisch genoeg juist erg gevaarlijk (Guatemala is na Colombia gevaarlijkste land op dit gebied in Latijns Amerika),
- ontbreken van instrumenten om te komen tot goede wetgeving.

Er bestaat te weinig ruimte op nationaal niveau om te komen tot dialoog. Met tijdelijke contracten wordt het moeilijk om een goede vakbeweging te hebben; binnen bepaalde sectoren is dit het geval (bijvoorbeeld in productie van textiel). Om te zorgen voor vertegenwoordiging van vakbonden moet er training zijn voor ontwikkeling van onderhandelingsvaardigheden. De andere kant – de werkgevers – komt met een klein leger van raadgevers die erop losvuren tijdens de onderhandeling, die werknemers hierdoor moeilijk kunnen beïnvloeden. De staat moet investeren in bewustwording van de vakbeweging. Arbeidswetgeving moet gefaciliteerd worden. Rechten van werknemers moeten beschermd worden. Gelijke participatie in tripartiet overleg moet tot stand komen. Uitwisseling en kennismaken met het functioneren van de dialoog in Europa is een leerzaam proces en in dit kader zou de spreker de inspanningen willen noemen door de Nederlandse overheid in Guatemala. In Midden-Amerika doen wij een tripartiete inspanning om op concrete wijze te werken. De ILO moet initiatief verder ondersteunen. Is deel van hun verantwoordelijkheid om dit soort initiatieven te ondersteunen. Tot slot komt de spreker tot een aantal conclusies:

1. Costa Rica: binnenkort referendum over vrijhandelsverdrag (TLC), moeilijke situatie, er was geen dialoog en geen consultatie van de maatschappij. Het referendum komt in de plaats van dialoog.
2. Dialoog moet als basis een evenwicht hebben: actieprogramma's moeten vakbeweging ondersteunen om het huidige onevenwicht op te heffen.
3. Het vertrouwen moet versterkt worden. Er moeten programma's komen die deze leemten kunnen vullen, en werkgevers moeten hiervan bewust gemaakt worden.
4. Cultiveren van een dialoogcultuur, op alle niveaus.
5. Ministeries van werkgelegenheid moeten gemoderniseerd worden om te komen tot bescherming van werknemers, snellere uitspraken over arbeidsgeschillen en betere implementatie van wetgeving.
6. SER's moeten tot stand gebracht worden.
7. Uitwisseling van ervaringen is goed: signaleren van positieve ervaringen en deze aanpassen aan de Latijns Amerikaanse realiteit.

3.b Inleiding Ben van Schaik

Allereerst wil spreker graag het gangbare beeld van Brazilië corrigeren: voetbal, mooie dames, carnaval en meer van dit soort zaken. Maar realiteit is anders. Zo is er

bijvoorbeeld al 20 jaar stemmen op elektronische wijze. *Internet banking* bestaat ook al lang in Brazilië. Sao Paulo is de grootste Duitse industriestad ter wereld, groter dus dan welke stad in Duitsland dan ook. De industrialisering is groot en vérstrekkend. In 2002 dreigde Lula president van Brazilië te worden. Ondernemers waren bang voor deze linke vakbondsleider. Met extreme oproepen voor fabrieken legde hij vaak de boel plat. Ze geloofden niet zo in zijn verkiezingsprogramma, maar eenmaal president verzamelde hij mensen om zich heen die geenszins linkse vakbondsmensen waren. Lula heeft sinds 2003 veel vertrouwen gegenereerd en veel beloftes nagekomen: schulden afgelost aan Internationale Financiële Instellingen (IFI's) en een ondernemersvriendelijk en arbeidsvriendelijk klimaat gecreëerd. Resultaat is een sterke economie. De munteenheid is verdubbeld in waarde. De positieve handelsbalans is gestegen van 20 tot 50 miljard dollar. Brazilië beschikt over enorme *resources*, we kennen ze zelfs niet allemaal. Energie komt voor 95 procent uit waterkrachtcentrales. Er bestaan geweldige agrarische *resources*. Brazilië is intussen autonoom op gebied van aardolieproducten: het is een netto-exporteerder. Grootste kapitaal echter in de 8 jaar dat hij er was, waren voor spreker de *human resources*: gewoon de mensen! Zij beschikken over een zeer positieve instelling, engagement, werklust, en plichtsgevoel. Alhoewel er geen overlegstructuren bestaan als hier, is er wel degelijk overleg, mits de verhoudingen goed zijn. Alhoewel er armoede is, studeren zij 's avonds en zijn overdag zeer productief; zelfs productiever dan hier. Mercedes Benz in Latijns Amerika is belangrijke exporteerder geworden van hoogtechnologische producten. Vanuit Brazilië worden al viertal jaar hoogmoderne producten als vrachtwagen-transmissies aan de Verenigde Staten en andere landen in de wereld geleverd. Concurrentie is er prima. Iets ander plaatje dus van Brazilië dan men gewend is.

Dan het thema van hoe om te gaan met vakbonden. Er is veel gebeurd: niet gestructureerd, maar wel van belang. In 1996 was beste en eerste communicatiemiddel nog het stakingsmodel. Toen hadden werkgevers zeker geen hoge pet op van vakbonden en praatten niet eens met ze. Totdat ze erachter kwamen dat overleg en samenwerking nodig zijn om een goede positie te verwerven op de wereldmarkt. Eén keer is er zelfs een staking geweest gewoon om te laten zien hoe sterk ze waren. Sinds 1997 echter slechts nog geen 5 stakingsdagen gehad. Mensen moeten serieus genomen worden. Grote ondernemingen hebben dat inmiddels goed begrepen. Voorbeeld: gedeelte van salaris variabel als bonus, als men punten verdiende doordat kwaliteitsnormen, productie aantallen, ziekteverzuimnormen en dergelijke gehaald worden. Sociale controle versterkte hierdoor. Doordat mensen hierbij betrokken werden, werkte het.

De onderneming van de spreker was de eerste onderneming die Lula bezocht als President. Situatie in Brazilië is enorm verbeterd, en niet in de laatste plaats door de positie en het beleid van Lula: hij ziet zichzelf als de bemiddelaar van conflicten tussen werkgevers en werknemers. De situatie is echter nog niet als in Europa of Nederland. Zogenaamde poldermodel is wel beste jongetje van de klas. Vakbeweging in Latijns Amerika wordt inmiddels wel serieus genomen. Er is een andere overlegstructuur ontstaan, maar veel gebeurt nog wel op basis van *goodwill* van ondernemers. Hoewel ondernemingsraden wel steeds mondiger worden. Leden van ondernemingsraden worden getraind door Europese collega's. Ondernemers keken hier een beetje met argusogen naar maar kwaliteit is wel flink verbeterd.

Er zijn natuurlijk nog grote problemen: criminaliteit en drugs, ongelijkheid en schrijnende armoede. Land Brazilië gaat echter met sprongen vooruit. Als ik als Nederlandse ondernemer ergens zou moeten investeren zou ik dat in Brazilië doen, want de cultuur ligt dicht bij ons dan de Amerikaanse of Aziatische. Brazilië begrijpt heel goed dat win-win eigenlijk de slogan is.

3.c Commentaar Jacques Schraven

Als je zo luistert herken je veel van je eigen ervaringen. De spreker heeft ook in Latijns Amerika gewoond en gewerkt, voor Shell, en dan gaan al die ervaringen weer bovenkomen. Wat spreker ook bij is gebleven is het potentieel aan resources: mensen, grondstoffen, traditie. Wat kunnen we nu bijdragen aan wat toch heel moeilijk loopt, die dialoog? We moeten natuurlijk niet denken, dat ze daar maar moeten overnemen wat we hier hebben. In Nederland, voordat we een SER hadden, hadden we al sinds 1945 een stichting van de Arbeid, waarvan de regering geen onderdeel was. Dan bouw je vertrouwen op tussen de spelers, en waarbij de spelers een representatieve functie en draagkracht hebben bij achterban. Wat doen we nu fout in bewustwording van die dialoog in Latijns Amerika? Inderdaad hebben we eigenlijk nagelaten om met de werkgeversorganisaties te praten: contacten tussen bedrijfslevenorganisaties in Latijns Amerika en Europa zijn zwak. Misschien moet via deze route wel aan vertrouwen gewerkt worden. Daarover zou de spreker graag de mening van sprekers en publiek horen.

3.d. Discussie met publiek

Reactie uit de zaal: Denkt dat het heel belangrijk is dat werkgevers vele contacten aangaan, ook met die in mijn land Guatemala, over sociale dialoog. In de tussentijd hebben we ook andere soorten van dialoog, zoals bijvoorbeeld die tussen boeren. We werken aan versterking van sociale dialoog en versterken van *civil society* is hierbij heel belangrijk. Guatemala is nog steeds een gewelddadig land (reactie op Molina), maar er is wel een hoop gebeurd. Er is geen politiek geweld meer. Het is erg moeilijk voor een post-conflict land om naar een samenleving te gaan waarin recht en rechtvaardigheid gewaarborgd zijn.

Reactie Van Schaik: Het is waar dat er nog steeds veel moet gebeuren. Aan de kant van Europese werkgevers moet er meer gebeuren en zij kunnen helpen om het thema op de agenda te plaatsen.

Reactie Schraven: Ondernemers kunnen veel doen, zoals bijvoorbeeld de oprichting van ondernemersraden maar ook juist centrale ondernemersorganisaties en centrale vakbonden moeten dialoog openen. Bij een goede sociale dialoog hoeft de overheid helemaal geen onderdeel te zijn van de dialoog, dan krijgt de overheid de uitkomsten te zien, zoals in Nederland het geval is. SER kan symbool zijn van continuïteit in de korte tijdspanne van politiek. Nu gaat het economisch goed in Latijns Amerika, en juist als de zon schijnt moet je het dak repareren.

Reactie Molina: De spreker erkent de initiatieven die er zijn in Guatemala, en zegt dat hij er ook aan mee doet. Is interessant, maar is ook erg moeilijk om dialoog tot stand te brengen. Er is weinig vertrouwen tussen beide partijen. Slechts 1,5 procent is lid van een vakbond. Tijdens dictatuur was het nog 5 procent. Er is wel een vakcentrale UCT, wat alternatief kan zijn. Er is nog steeds sprake van vervolging van vakbondsmensen (tweede plek na Colombia), maar toch gelooft de spreker dat we pogingen moeten doen met sociale dialoog in Guatemala en de rest van Midden-Amerika.

4. Forum Rodrigo Carazo Odio, Frits van de Wal, Steven Duursma, Peter Gortzak en Daniel Kaufmann

In dit forum zal door de sprekers in worden gegaan op de samenwerkingsagenda voor de bevordering van de sociaal-economische dialoog in Latijns Amerika. Inleidingen worden verzorgd door oud-president van Costa Rica Rodrigo Carazo Odio, Frits van de Wal

(BuZa), Steven Duursma (SER), Peter Gortzak (FNV), met Daniel Kaufmann (directeur World Bank Institute Washington) als commentator.

4.a Inleiding Rodrigo Carazo Odio

Over het belang van de dialoog in Latijns Amerika te spreken; maar als we geen respect hebben voor elkaar, lukt het nooit. De traditie wil dat werknemers slechts dienaren zijn van bedrijf, in plaats van onderdeel van bedrijf. Natuurlijk hebben we in LA heel duidelijk voor ogen wat het belang is van ondernemingen en investeringen. Het is van belang voor de ontwikkeling. Niet alleen winst is van belang ook ontwikkeling. Duidelijk moet worden dat de kapitalisering voor de bevolking is en niet alleen voor de werkgevers. Kapitaal is niet slechts een instrument voor kleine groep om rijker te worden. We moeten groei bewerkstelligen die ten goede komt aan de verhouding tussen werknemers en werkgevers. Het contact tussen Latijns Amerika en Europa moet veel vloeiender zijn. Hele continent wordt omgeven door zee en vol is van resources, dit continent moet van de hele bevolking zijn en niet alleen van een kleine groep mensen. Er is een grote Latijns Amerikaanse schrijver die zegt dat “we moeten respecteren dat iedereen komt om te investeren, maar wat we niet kunnen accepteren is dat we alleen met de restjes achterblijven” (Gabriel García Márquez).

4.b Inleiding Peter Gortzak

Spreker is vorig jaar op missie in Colombia geweest. Men had daar weinig illusie dat er iets met de aanbevelingen ging gebeuren. Vertrouwen is belangrijk: het komt te voet en gaat te paard, zoals men wel zegt. Niet exporteren van ene model is devies, maar wel de goede zaken benadrukken. Het succes van de SER-adviezen heeft heel veel te maken met het feit dat we niet al te veel discussiëren over de cijfers die aan de discussie ten grondslag liggen. Als onafhankelijke CPB met cijfers komt, wordt deze informatie uitgangspunt van de discussie. Dit soort organen zijn vaak niet aanwezig / onafhankelijk in Latijns Amerikaanse landen. Een sociale dialoog kan niet functioneren als de basis niet gewaarborgd is. Er is hevig geweld tegen vakbondsleiders in Colombia. Er wordt gezegd in Colombia dat het nu eenmaal een gewelddadige samenleving is waarin ze leven. Dat werpt de spreker verre van zich en hij benadrukt het belang van garanderen van mensenrechten.

4.c Inleiding Frits van de Wal

Bij BuZa werkt hij bij directie duurzame economische ontwikkeling. Ondernemers- en arbeidersvriendelijk klimaat is voor hem de doelstelling. In kader van MDG's is van belang rechtvaardigheid te bevorderen. Directie probeert zo veel mogelijk de rol op te pakken om vakbonden te steunen, maar ook is er via FNV, NIMD, VNG, ambassades en nog andere instrumenten een veelvoud aan kanalen. Wil zich inzetten voor meer analyse en uitleg van Nederlands model ten behoeve van Latijns Amerikaanse situatie als daar behoefte aan is.

4.d Inleiding Steven Duursma

Viertal overwegingen die de spreker wil delen.

- Twee sprekers hebben kip-ei situatie geschetst. Dialoog kan alleen goed functioneren wanneer er vertrouwen is. Aan andere kant is het zo dat een SER kan helpen bij het creëren van vertrouwen.
- Een tweede is de volgende. Een dialoog vereist een deskundige en sterke vakbeweging. Aan de andere kant leidt een SER wellicht tot versterking van vakbeweging doordat ze meer toegang krijgt tot kennis. Ook krijgt men hierdoor vergoeding voor de werkzaamheden, waardoor deskundigheid aangetrokken kan

worden. Het is spannend om zo te proberen om die kip-ei situatie te doorbreken. Graag wil SER bescheiden bijdrage leveren aan de bevordering van deze doorbraak.

- Interessant ook om ondersteuning te geven in samenwerking met andere Europese landen, bijvoorbeeld Spanje of EU.
- Een mogelijkheid om die kennis te vergroten is om cursusaanbod van ILO ook op dit thema toe te spritsen.

4.e Commentaar Daniel Kaufmann

Spreker wil graag volgende punten benadrukken die van belang zijn bij opzetten van overlegstructuren.

- Allereerst is bereidheid tot dialoog essentieel. Zonder die bereidheid gaat overleg – en samenleven - gepaard met bijzonder grote kosten.
- Tweede punt is iets wat we geleerd hebben van de crisis. Chili kende in 1989 grote armoede. Ten tijde van democratisering kwam er verzoening en sociale dialoog, en armoede is sterk afgenomen tot 15 procent. Dit is een grote vooruitgang. Ook in andere landen zien we vooruitgang. Proces van dialoog moeten we aanpassen aan elk land Maar dit moet geen excuus worden om restricties op te leggen aan participatie van de burgerbevolking of inheemse bevolking. Belangrijke voorwaarden voor proces: fundamentele vrijheden, participatie van burgerbevolking en vrijheid van meningsuiting (persvrijheid). Als dat niet geval is, kunnen dialogen geen echt effect hebben en zijn slechts *window dressing*.
- Het is belangrijk om te kijken naar ervaringen met dialoog bij multinationals. Er zijn bedrijven die het niet goed doen met corruptie. Als iemand zijn eigen huis niet goed organiseert kan hij ook zijn eigen waarden en beleid niet goed overdragen.

4.f Discussie met publiek

Reactie uit de zaal: Felicitaties aan de organisatie. Spreker is half Colombiaans en half Nederlands. Wil graag dilemma aankaarten: tussen economische groei en blijvende armoedeproblematiek. Wat zijn de modellen, strategieën die we kunnen inzetten waarbij we een goede ontwikkeling kunnen inzetten voor beide aspecten. God zij dank exporteren we veel en zijn de prijzen nu goed, maar er zijn te weinig mensen die hiervan de voordelen plukken. De kloof groeit tussen arm en rijk. Er zijn grote vraagtekens over samenwerking tussen werknemers en vakbeweging. Er is democratie maar tegelijkertijd is het zó dat de instrumenten om de regels op gebied van milieu en handel te garanderen miniem zijn. In Latijns Amerika zijn we nog te veel afhankelijk van buitenlandse invloeden.

Reactie Carazo Odio: Twee zaken die belangrijk zijn. Allereerst moeten we elkaar beter leren kennen. Ten tweede moet de dialoog praktisch zijn en niet retorisch. Sociaal probleem vloeit voort uit gebrek aan sociale dialoog. Dit is geen academisch vraagstuk, maar een praktisch probleem. Dat wat spreker aangeeft: één van de thema's is dat van migratie. De dialoog laat ons ervaren of oplossing van problemen echt een aspiratie zijn.

Reactie Kaufmann: Spreker was aantal jaren geleden uitgenodigd op Afrikaanse top. Moest boodschap afgeven, en gaf voorbeeld van Chili door middel van een aantal slides. Iemand uit Madagaskar zei dat hij moe was van discussies over Afrikaanse landen, en

graag wilde leren van ervaringen van buiten de regio. Spreker zal in de middagsessie voorbeelden geven van buiten Latijns Amerika, om de discussie te verbreden.

Reactie uit de zaal: Spreker woont en werkt in Venezuela. We kennen inmiddels de ervaringen met nationaliseren van gasvelden in Bolivia. Zelfde gebeurt nu in Venezuela. Dit heeft grote effecten op dialoog tussen Latijns Amerika en Europa. Over 2 weken wordt oudste mediastation in Venezuela gesloten. Dit kan negatieve effecten hebben op cultuur in Venezuela en kan wellicht overslaan op andere volken. Venezuela wil graag naar buiten toe uitdragen dat het economisch goed gaat, maar sociaal gaat het slecht. Vakbonden bestaan eigenlijk niet meer. Ook dit kan overslaan naar andere landen, en het is geen weg vooruit. Die angst leeft reëel onder behoorlijke delen van de Venezolaanse bevolking. Over de dialoog tussen Europa en Latijns Amerika: we bestaan beiden uit veel verschillende culturen. Venezuela is een goudmijn wat import betreft, maar van de andere kant, lezende in de Nederlandse pers, heeft de spreker toch een ander idee over de toekomst. Hij spreekt zijn angst uit.

Reactie uit de zaal: Spreekster is adviseur bij de ambassade van Panama. Dit is een geweldige mogelijkheid voor ons om over deze punten te kunnen spreken. Er zijn grote problemen, zoals gezegd, maar in de regio hebben we voortgang geboekt. Spreker bedankt de vertegenwoordiger van BuZa en ontvangt graag informatie over hoe men in Bolivia tot een SER is gekomen. We moeten verder gaan met dit onderwerp. Kennis is hiervoor de basis.

Reactie Carazo Odio: Spreker kan geen uitspraken doen over andere regeringen. We moeten over alle landen praten. Economie groeit door prijzen van grondstoffen, dat is van toepassing op alle landen, maar dit kan ophouden en dat zal dan grote effecten hebben op onze situatie. We moeten intensief samenwerken om elkaar beter te leren kennen, we moeten tot op de bodem gaan als het gaat om instrumenten voor economische ontwikkeling van onze volkeren. Vakbonden moeten we zeker ondersteunen, want deze zijn erg belangrijk.

Reactie Duursma: Vraag is hoe wij onze kennis kunnen delen met partners in Latijns Amerika? Wij zijn er niet om antwoorden te geven maar wel om het formuleren van de vragen en aan te geven welke verschillende antwoorden er mogelijk zijn op die vragen. Hier is door de SER een document voor opgesteld en dat is vertaald in Spaans.

Reactie Van de Wal: Evo Morales is geweest bij SER en was erg geïnteresseerd in dit model. Hij wilde graag dat wij dit uitlegden. Hij zat eerst nog eerder op de lijn van het Braziliaanse model, waarbij de president ook de voorzitter is van de raad. Dit is later gaan opschuiven naar een meer onafhankelijke adviesraad zoals hier en in Spanje.

Reactie uit de zaal: Spreker woont al 40 jaar in Nederland, maar kan Latijns Amerikaanse wortels niet ontkennen. Hij zou zich graag willen richten tot ex-president van Costa Rica met betrekking tot de *boom* van de economie. Herinnering: economische explosieve groei in Chili is eerder begonnen door de waarde van de grondstoffen. Over Chileense model: eerste stap is het schoonmaken van eigen huis. Van belang is oprichting van platform. Rol van vakbonden kan erg effectief zijn. In Argentinië heeft de vakbond een belangrijke rol gespeeld, en politici gebruiken dit voor hun eigen belang. Lula is veranderd en heeft een andere invloed gehad op de vakbeweging. In eerste instantie was er angst met betrekking tot zijn rol, maar nu zijn vele mensen enthousiast en is er geen misbruik van

de vakbonden. Echter, onwetendheid is enorm: en we moeten kijken welke modellen hier uit kunnen rollen.

Reactie Carazo Odio: We moeten kijken naar hoe de economische groei ten goede kan komen aan iedereen. We moeten dus kijken naar de sociale vrede, dat is wat nodig is in het continent.

Reactie Gortzak: Spreker geeft een voorbeeld vanuit Colombia waar twee groepen recht tegenover elkaar stonden. Als je sociale dialoog probeert te aan te gaan, wordt je vaak als verader neergezet. Toch heeft de these van de sociale dialoog op een recent vakbondcongres gewonnen. Ook de regering heeft hierin een rol: om te beginnen de bescherming van vakbondsmensen.

Reactie uit de zaal: Spreker is ambassadeur van Bolivia in Nederland geweest en werkt tegenwoordig als adviseur. Thema heeft zijn passie. Hij is betrokken geweest bij initiatief in Bolivia, om lering te trekken uit Nederlandse ervaringen. Morales en zijn voorganger duidelijk maken dat er een wereld is buiten Bolivia. Het lijkt er nu toch op dat we in Bolivia afstevenen op een confrontatie, die rampzalig zal zijn voor het land en voor de regio. Vanuit internationaal perspectief is de vraag hoe we meer druk uit kunnen oefenen om de basisvoorwaarden van de democratie te garanderen. Wat is onze rol, wat kunnen we doen? Vraag aan Duursma of hij de rol van de SER concreter maken? Het is bijzonder belangrijk dat spelregels aanwezig zijn, en dat die gerespecteerd worden.

Reactie Duursma: Onze rol is geen druk uit te oefenen, maar slechts advies geven wanneer daarom gevraagd wordt. Het is verder een zaak van de Bolivianen wat men besluit.

5. Conclusie en afsluiting Bram Peper

Voorzitter wil graag drie opmerkingen maken ter afsluiting:

- Communicatiemogelijkheden zijn enorm verbeterd de laatste jaren, dat is van belang voor versnelling, verbreding en intensivering van de dialoog.
- Onze SER heeft ook erg stormachtige tijden meegewerkt, bijvoorbeeld in de jaren 70 toen beide partijen niet met elkaar wilden praten. Het is een bouwwerk dat langzaam gebouwd wordt en onderhoud behoeft; dat gaat niet vanzelf.
- Het is ook niet zo dat de SER zonder politiek tot stand is gekomen, het is gebaseerd op wetgeving, dus de rol van politiek is wel degelijk relevant.

Middagprogramma: “De nieuwe samenwerkingsagenda van Latijns-Amerika en Europa/Nederland.”

- *Hoe begrijpen we de recente ontwikkelingen in politiek, economie en samenleving van Latijns-Amerika?*
- *Welke kansen liggen er voor intensieve samenwerking en voor een gemeenschappelijke agenda?*

Opening dagvoorzitter Ellen Nauta -van Moorsel, directeur CDA bureau

Welkom bij het tweede gedeelte van deze dag. Excuses voor het feit dat ik u niet in het Spaans toespreek, ik heb het ooit gesproken, maar dit is al lange tijd geleden. Het thema van deze middag zal zijn: de nieuwe samenwerkingsagenda van Europa en Latijns Amerika. Enkele jaren geleden heeft de spreker als internationaal secretaris van het CDA ook al LA dagen geopend. De spreker vindt het een eer om dit te mogen doen, maar het stemt haar tegelijkertijd ook triest, omdat conferenties als deze blijkbaar nog steeds nodig zijn. Nederland is hier ook schuldig aan, het lijkt erop dat onze focus meer op Afrika en Azië is komen te liggen. Eigenbelang speelt daarbij een rol voor Nederland in verband met immigratiestromen en met de veranderde betekenis van de nieuwe economieën voor de eigen markten en werkgelegenheid. De opkomst van nieuwe Latijns-Amerikaanse leiders als Chavez en Morales heeft voor veel verbazing gezorgd en een nieuwe Latijns Amerikaanse realiteit gecreëerd - waar komen ze vandaan? De spreker geeft een aantal oorzaken zoals de onvrede met de democratie, uitsluiting van bepaalde bevolkingsgroepen, onmacht, en afkeer van internationale bemoeienis. Maar wie verder kijkt ziet ook kansen. Particuliere initiatieven, zowel op politiek als sociaal economisch terrein. Om samen te werken is commitment nodig, openheid, en wederzijds respect. De spreker zegt dat we er vandaag wat haar betreft niet makkelijk vanaf zullen komen. Hopelijk lukt het ons op de conferentie tot concrete aanbevelingen te komen. Dit is van groot belang. De deelnemers moeten naar huis met een ‘sense of urgency’. Het doel is; aan de slag! De spreker gebruikt het volgende citaat: “Je hebt geen vleugels nodig om een droom waar te maken; handen, benen en een hart zijn genoeg, samen met een doelbewuste inzet”. Zij rekent hierbij op de steun van Jose Zepeda, die voor zal gaan in de discussie.

Politiek:

Latijns Amerika en Nederland / Europa in de nieuwe mondiale verhoudingen

Jose Zepeda, Radio Nederland Wereldomroep:

Goedemiddag. Er is vandaag een goede genderbalans, en ook een goede balans tussen de talen. Vanmiddag is er ter compensatie van het vele Nederlands in de morgen, vooral Spaans te horen. Dan geeft de spreker het woord aan de drie panelleden om hun gezichtspunten te vertellen. Allereerst komt oud president Rodrigo Carazo Odio van Costa Rica aan het woord.

Rodrigo Carazo Odio, oud president van Costa Rica

Voorheen, als in onze landen gesproken werd over de relaties tussen Europa en Latijns Amerika, waren de belangrijkste elementen traditie en cultuur. Culturele ontwikkeling, elkaars cultuur beter leren kennen. Na de Tweede Wereldoorlog zijn onze relaties gaandeweg veranderd in een economische confrontatie. We ontmoeten elkaar niet echt meer. Wanneer men het heeft over cooperatie tussen Latijns Amerika en Europa, de mogelijkheden om deze te intensiveren, het opstellen van een gezamenlijke agenda, dit

alles is niet mogelijk zonder bijeenkomsten als deze. Men moet beginnen met het maken van een analyse van de situatie in beide regio's. Bij een Vrijhandelsvereenkomst tussen Europa en Latijns Amerika mag men niet dezelfde fouten maken als bij de vrije handelsovereenkomst met de Verenigde Staten. De Costa Ricanen hadden niet door wat er aan de gang was en weten nog steeds niet wat handelsverdrag met de Verenigde Staten inhoudt. Dit alles ligt aan het gebrek aan kennis over het vrije handelsverdrag. Het referendum over de handelsovereenkomst, dat in september in Costa Rica zal worden gehouden, speelt hierop in. De toekomst van de relaties tussen Europa en Latijns-Amerika is afhankelijk van een open dialoog, een analyse van de factoren van ontwikkeling. Gelijke, open participatieve gesprekken zijn 't belangrijkste.

Jose Zepeda bedankt de spreker en geeft het woord aan Daniel Kaufmann

Daniel Kaufmann, Directeur World Bank Institute, Washington

De spreker wil middels deze presentatie graag ook zijn visie geven op het debat van vanochtend. De spreker houdt zijn lezing aan de hand van een Powerpoint presentatie (*deze presentatie bijvoegen*).

Jorge Castañeda, oud-minister Buitenlandse Zaken Mexico

De agenda moet van twee kanten ontwikkeld worden. Het is de moeite waard om de agenda niet alleen te zoeken in traditionele aspecten, maar ook in tastbare dingen. En in het debat moeten beide partijen zich verplichten om zich duidelijk uit te spreken. Nieuw in LA is de aanwezigheid van sterke presidenten; waarbij het goede nieuws ook is dat ze allen op democratische wijze gekozen zijn. Er zijn vrij veel linkse presidenten, maar ook een aantal centrum rechtse. Er is volgens de spreker dan ook een strijd van ideeën gaande in LA. De EU houdt zich afzijdig, het lijkt alsof ze niet betrokken wil raken bij de discussie. De Europeanen neigen ernaar de verschillen te minimaliseren, en de overeenkomsten te benadrukken. 'We zijn hetzelfde'. Dit is niet juist, en het is een domme strategie. Er zijn wel degelijk diepe verschillen in systemen, modellen. De strijd tussen ideeën - populistische en centrum-links of centrum-rechts - moet gevoerd worden. Europa heeft een eigen positie op dit terrein; maar ze vervult haar rol niet. De spreker vergelijkt het met de houding van de Chileenen. De Chileenen hebben volgens hem een succesverhaal te vertellen, maar doen dit niet, net zoals de Europeanen spreken ze zich uit niet maar blijven ze afzijdig. De spreker zegt dat onder andere daardoor de verschillende Latijns Amerikaanse toppen niet veel hebben opgeleverd.

De spreker gaat verder over de relaties tussen Europa en de VS. Een goed voorbeeld van verschil tussen Europa en de VS is het Tribunaal van Den Haag. Dit tribunaal wordt erkend door de meeste Europese landen, maar niet door de VS. De spreker geeft aan dat bij het construeren van een internationale rechtsorde, Europeanen en Latinos veel dichter bij elkaar staan dan de andere werelddelen, en toch gebeurt er niets tussen de twee. Enkele Latijns Amerikaanse landen zijn nog wel sceptisch over dit idee, maar bijvoorbeeld Brazilië, één van de sceptici, neemt een steeds grotere verantwoordelijkheid op dit gebied. Europa houdt zijn mond. Terwijl de basis van de samenwerking, en hetgeen deze twee partners gemeen hebben en waarmee ze zich onderscheiden van de rest, juist gelegen is in een gemeenschappelijke visie op waarden in het samenleven. Die gedeelde waardenbasis moeten we expliciteren, en verder ontwikkelen en operationaliseren in concrete politiek.

Jose Zepeda. Bedankt. De zaal kan nu deel gaan nemen.

Onbekende dame. Dank aan organisatoren. De spreker maakt een opmerking over corruptie. Ze had graag willen zien een tabel over corruptie in de presentatie van Daniel Kaufmann; wie geeft en wie ontvangt? Graag meer informatie hierover. De spreker bedankt ook Castañeda. Europa en Latijns Amerika hebben veel gemeen. Het tribunaal is hier een goed voorbeeld van. VS zijn tegen dit tribunaal en heeft actief ratificatie tegengewerkt. De spreker geeft aan dat de VS hulp stopzet aan landen in LA als ze bepaalde verdragen ondertekenen. Dit moet Europa weten.

Ambassadeur Uruguay in Nederland. Spreker bedankt organisatie en panelleden. Vindt het een interessante constatering dat er overeenkomsten zijn tussen Europa en Latijns Amerika. Het feit dat Europa de verschillen met anderen niet opmerkt is ook interessant. Misschien heeft links in Latijns Amerika het defect dat ze bepaalde dingen niet durft te zeggen (in tegenstelling tot radicaal links). Het protectionisme van Europa op bepaalde gebieden frustreert een handelsverdrag tussen Latijns Amerika en Europa. Nederland en Groot-Britannië zijn minder protectionistisch. Mediterrane landen zijn veel protectionistischer.

Jose Zepeda: Heeft drie vragen, één voor ieder panellid.

1e vraag voor Kaufmann: Is de economische situatie in Latijns Amerika echt niet verbeterd?

Kaufmann: Voor de korte termijn misschien wel, maar voor de lange termijn is er weinig om trots op te zijn.

2e vraag voor Castañeda: Wat betreft de strijd van ideeën: Wat wint Europa ermee om met de Verenigde Staten te debatteren?

Castañeda: Het gaat niet om winnen of verliezen, niet om het strijden met de VS, het gaat meer om het benadrukken van de verschillen tussen de twee partijen. Wat betreft het Tribunaal, het zou goed zijn als Europa ook druk uit zou oefenen (net als de VS), om de ratificatie van de statuten te bewerkstelligen in de rest van de wereld.

Een ander punt, in antwoord op ambassadeur. Europa heeft beleid wat betreft mensenrechten in Latijns-Amerika veranderd. Spreker refereert aan de sluiting van het Venezolaanse televisiekanaal RTCN, waarvan de licentie niet vernieuwd is door Chavez. RTNC is naar de Comision Interamericana gestapt, voor zogenaamde 'beschermende maatregelen'. Chavez heeft bij voorbaat al gezegd hier geen acht op te zullen slaan. Wat is de positie van Europa in deze kwestie, geeft ze nog een reactie? Dit is immers een duidelijke ontkenning van de autoriteit van de internationale instituties.

Jose Zepeda: 3^e vraag aan Carazo: bent u faliekant tegen het vrije handelsverdrag (TLC) tussen de VS en Costa Rica, of alleen op bepaalde punten?

Carazo: Het is nu een kwestie van ja of nee. 23 september weet men het antwoord, als het referendum gehouden is. Volgens Carazo is er geen enkele economische sector in zijn land die radicaal tegen de TLC is.

Economie:

Handel, investeringen, nieuwe trends en kansen.

Inleiding voorzitter Ellen Nauta-van Moorsel

We beginnen nu aan het tweede blok. Ik zou graag meer participatie vanuit de zaal willen zien. Maar eerst het woord aan de panelleden.

Ernesto Ottone, Adjunt Secretaris CEPAL, Economische commissie voor Latijns Amerika

De spreker begint met te stellen dat hij een optimist is. Latijns Amerika is een heterogene regio, met grote verschillen op het gebied van inkomen, welvaart, etc. Latijns Amerika ontwikkelt zich niet alleen intern, maar ook wat betreft haar positie in de wereld. Het is belangrijk om zoveel mogelijk samen (lees: Latijns Amerikaanse landen samen) mechanismes te creëren om hier goed mee om te gaan. Het streven moet zijn om internationale zaken in samenwerking met andere landen te behandelen.

De spreker wil het eerst hebben over de groei.

Tot 2003 is de groei in Latijns-Amerika laag geweest. Sindsdien is het groeipercentage richting de 5 procent gegaan. Dit is een ongekende, vijfjaarlijkse periode van groei. De vooruitzichten zijn goed. Een positief aspect is ook dat de groei structureler lijkt te zijn. De regio groeit nog wel minder snel dan sommige andere landen in ontwikkeling, en de groei moet duurzamer, stabiel en groter worden. Het gaat er nu om gebruik te maken van de gunstige omstandigheden. Investerings zijn nodig in diverse sectoren. Niet alleen op het gebied van grondstoffen maar bijvoorbeeld ook in de productiecapaciteit van de maakindustrie.

De spreker stelt dat ongelijkheid één van de belangrijkste problemen is in Latijns Amerika. Ongelijkheid is absoluut hoger dan in andere landen en is niet veel verminderd in de afgelopen 15 jaar. In sommige landen is het verschil tussen arm en rijk wel lichtelijk verbeterd. Het geweld is ook een belangrijk obstakel voor de ontwikkeling van de regio. De spreker noemt vervolgens sociale cohesie als een belangrijk punt. Niet alleen in samenhang met ongelijkheid, maar ook als nationaal project waarin alle burgers een plek/stem hebben. Het functioneren van staatsinstellingen is daarbij ook belangrijk; deze hebben over het algemeen een slecht aanzien onder de burgers. Er is sprake van weinig vertrouwen, een gebrek aan transparantie en verdenking van corruptie. Dit alles zijn de uitdagingen voor Latijns Amerika. De spreker noemt de volgende agendapunten:

1. verminderen van de instabiliteit.
2. meer samenwerking om de problemen te lijf te gaan
3. investeringen in het buitenland, interdependentie van economieën.
4. publieke dienstverlening.

Bij dit alles is een vermindering van de politieke instabiliteit/fragiliteit fundamenteel. Democratie heeft nog maar een korte geschiedenis in Latijns Amerika. Meer veiligheid, gerechtigheid en rechtsstaat zijn nodig.

Ellen Nauta: Dat was inderdaad een optimistische inleiding, met een aantal goede onderstromingen. Nu het woord voor de volgende spreker, de heer Javier Niño Perez.

Javier Niño Perez, Directoraat Latijns Amerika, namens de Europese Commissie:

Men moet de economische activiteit vanuit verschillende perspectieven bekijken. Latijns Amerika is de tweede economische partner van Europa en dus belangrijk voor de EU, zeker. En er is sprake van historische relaties. Het is belangrijk om ook een strategische relatie tussen de beide partijen te construeren. Het economische beleid van de EU is dan ook veel complexer dan dat van VS, Canada, China, etc. Europa wil bijvoorbeeld ook de regionale integratie bevorderen en bewandelt daarbij economische en politieke wegen, wat vaak veel moeilijker is. Dus het gaat niet alleen maar om handel, maar ook om politieke dialoog. Europa heeft de plicht Latijns-Amerika te helpen en ondersteunen. Er zijn obstakels voor de investeringen van Europa in Latijns-Amerika, zoals hier al eerder genoemd. De spreker somt een aantal vragen op:

1. Hoe om te gaan met politiek onoverzichtelijke landen? Hoe kan men de belangen goed managen en borgen in steeds veranderende contexten?
2. Hoe de twee belangrijkste doelen te combineren: sociale cohesie op nationaal niveau en regionale economische integratie?
3. Investerings. Hoe om te gaan met de nieuwe regimes van Bolivia en Venezuela, die agressief beleid voeren op het gebied van buitenlandse investeringen en samenwerking?
4. Pedagogische activiteiten. Spreker stelt dat het exporteren van succesvolle modellen wel gebeurt. Hij is het ook niet eens met Castañeda wat betreft het ontbreken van pressie van EU zijde voor de ratificatie van het tribunaal in Den Haag. Volgens hem gebeurt dit wel degelijk.

Ellen Nauta. Wie wil er reageren?

Mevrouw van ICCO. Stelt een vraag over de Akkoorden tussen de EU, Centraal Amerika en de Andes regio. Deze hebben ook een politieke en sociale component, maar die dreigen ondergesneeuwd te raken door de economische dimensie. De spreker benadrukt in deze context de arbeidsrechten. In hoeverre wordt dit meegenomen in de akkoorden?

Reactie van Niño Pérez. De economische belangen in Latijns Amerika zijn relatief beperkt, de strategische belangen zijn veel groter. Sociale/arbeidsrechten worden genoemd in de verdragen en zijn zeker van belang.

Ambassadeur van Uruguay in Nederland. Het model van Europese integratie werkt niet persé ook in andere delen van de wereld, bijvoorbeeld in Azië ziet men integratie zonder dat er daarvoor een specifiek proces is afgesproken. Regionale integratie kan geen doel op zich zijn, integratie in de wereld moet het doel zijn. Verdragen over regionale integratie hebben over het algemeen in LA niet gewerkt, alleen de verdragen met Mexico en Chili hebben wat opgeleverd.

Reactie van vertegenwoordiger van Latijns Amerikaanse NGO. Spreker komt terug op de associatieverdragen. In de onofficiële versies van de verdragen (officiële versie is geheim) lijkt het economische/commerciële aspect veel meer nadruk te krijgen dan de overige factoren. Tweede punt van de spreker gaat over de participatie van de civil society in associatieve verdragen; hoe zal deze er uit zien?

Niño Pérez. Onderhandelingen zijn moeizaam en uiteindelijk niet erg geheim, blijktens het circuleren van onofficiële versies. Ik heb al gezegd dat het economische aspect zeker niet het enige punt op onze agenda is. En het is zeker de bedoeling om de civil society bij de besprekingen te betrekken.

Ottone. Reageert op de opmerking van de ambassadeur van Uruguay; en merkt op dat de regionale integratie juist is bedoeld om integratie in de wereld te bevorderen.

Media: De rol van de Media en de beeldvorming over Latijns Amerika

Edwin Koopman, journalist van Trouw, schrijft over Latijns Amerika.

Het is voor journalisten die schrijven over Latijns- Amerika een kwestie van vechten tegen de beperkte aandacht voor LA. De spreker geeft een aantal stereotypen over Latijns Amerika.

Eric Vrijsen. Oud correspondent Latijns Amerika, tegenwoordig redacteur Elsevier.

De spreker heeft in de jaren 80 in Zuid Amerika gewerkt. In de jaren 80 stond Latijns Amerika, met name Chili, veel in de belangstelling (spreker noemt ook Nicaragua en El Salvador). Deze belangstelling is in de jaren 90 verdampt.

Afgelopen jaren signaleert de spreker weer een ommekeer, er zijn weer meer publicaties over Latijns Amerika, eigenlijk sinds de opkomst van Chávez. De spreker stelt dat de “dreiging van communisme” wordt gebruikt door correspondenten om zaken onder de aandacht te brengen. Hij noemt dit foute verslaggeving. Men moet een herhaling van de fouten uit de jaren 80 voorkomen. Objectieve verslaggeving is van groot belang.

Marijn de Waal, correspondent Latijns Amerika NRC Handels blad.

De spreker is eigenlijk na 2000 begonnen met reizen door LA. Hij stelt dat de huidige verslaggeving over Latijns Amerika zich moet richten op nuances tussen de verschillende regeringen. Wat beloven ze, waar komen ze vandaan en uiteindelijk, wat hebben ze bereikt?

Jose Zepeda: Wil graag zelf een kort commentaar geven. Journalistiek is een reflectie van de samenleving. Interesse voor LA richt zich vooral op de grote tragedies. Het proces van democratisering in de jaren 90 heeft relatief weinig aandacht gekregen.

Willem Cornelissen, Erasmus Universiteit Rotterdam. Spreker geeft een reactie op het commentaar van Jose Zepeda: Geloof helemaal niets van de stelling dat de ‘media een reflectie van de samenleving zijn’. De spreker noemt vervolgens een aantal positieve ontwikkelingen in de relaties met, en de aandacht voor Latijns Amerika. Nog nooit zoveel investeringen in Latijns Amerika als nu. Het toerisme bloeit aan beide kanten op. Er is sprake van studentenuitwisselingen, groeiende populariteit van muziek, dans, salsa, tango.etc. vanuit Latijns Amerika.

Ambassadeur van Guatemala. Wat kunnen we doen om de stereotypen te doorbreken en om de berichtgeving te verbeteren en/uit te breiden? Hoe kunnen we meer en betere informatie verspreiden, en vooral ook de positieve berichten? De media hebben veel invloed op de beeldvorming van een land in de wereld. Vaak wordt alleen de negatieve kant belicht. De spreker doet een oproep om het beeld over LA te verbeteren.

Erwin Koopman. Het antwoord is eigenlijk makkelijk. De deuren moeten geopend worden voor de pers. De spreker stelt dat het op dit moment heel moeilijk is om toegang te krijgen tot ministers en andere diplomatieke/publieke functionarissen. Een pro-actieve houding van functionarissen zou kunnen helpen.

Eric Vrijsen. Is het eens met Koopman. De spreker noemt het voorbeeld van de actieve nieuwsafdeling van de ambassade van de Verenigde Staten. De spreker stelt verder dat Latijns Amerika een vergelijkbare cultuur heeft als Europa, er is dus meer interesse voor Latijns Amerikaans nieuws dan bijvoorbeeld nieuws uit Azië. Dit komt omdat het herkenbaarder is. Er bestaan culturele verbintenissen.

Marijn de Waal. In reactie op de opmerking over negatief nieuws stelt de spreker dat ‘goed nieuws geen nieuws is’, en dat de kans dat een positief verhaal sneuvelt vrij groot is.

Edwin Koopman. Economische berichten zijn gewoon niet zo sexy als bijvoorbeeld staatsgrepen, etc. De spreker is het niet eens met de stelling dat links interessanter zou

zijn dan rechts, en noemt het voorbeeld van Uribe (huidige president Colombia, en Pinochet (beide geen linkse politici). Verder zegt de spreker dat politiek nieuws interessanter is dan economisch, hoewel in de jaren 90 het economisch nieuws heeft overheerst.

Schuurman. De spreker gaat in op de reactie van Koopman. Nederland zou zich meer moeten roeren in het debat over recente politieke ontwikkelingen. De spreker noemt het voorbeeld van RTCN Venezuela. Graag meer berichtgeving hierover.

Ernst Roemers, CLAT Nederland. De spreker vraagt zich af of het probleem wel bij Latijns Amerika ligt. Hij ziet een bepaalde tendens in de Nederlandse media die zich steeds meer zouden richten op banaal nieuws over Bekende Nederlanders

Eric Vrijzen. Zegt dat het voor dagbladen moeilijk is om 'sluipende gebeurtenissen in beeld te brengen, tegenover de verleidelijke concrete nieuwsgebeurtenissen'. De spreker benadrukt nogmaals dat LA weer in opkomst is in de media.

Edwin Koopman. Het is belangrijk om een ingang te zoeken voor het verhaal, met een goede ingang kan een inhoudelijk verhaal toch onder de aandacht gebracht worden.

Jose Pinto, Venezolaan. RCTV is onderdeel van de Venezolaanse identiteit. De vrijheid van pers en van meningsuiting zijn hier in het geding, RCTN is een van de laatste onafhankelijke zenders, die dus niet gecontroleerd wordt door Chavez. Problemen in Venezuela zijn er niet alleen op politiek gebied, er is sprake van een sociaal probleem.

Onbekende Vrouw. Bekritiseert de organisatie voor het beperkte aantal vrouwelijke panelleden en de afwezigheid van LA journalisten.

Jose Zepeda bedankt de panelleden en belooft meer vrouwelijke presentie in het volgende panel.

Paneldebat: Wat staat er op de Agenda?

Kathleen Ferrier, woordvoerder ontwikkelingssamenwerking CDA. De spreker zet zich in om het buitenland, met name Latijns Amerika, op de agenda te krijgen. Ontwikkelingssamenwerking is geen hulp meer, maar moet onderdeel van een integraal beleid zijn. Het humanitaire aspect moet de nadruk krijgen, bijvoorbeeld de migratie binnen Latijns Amerika.

Lilianne Ploumen, Cordaid. Voelt zich onderdeel van mondiaal maatschappelijk speelveld. Vraagt meer oog voor de informele kanten van de Latijns Amerikaanse samenleving. Eén van de speerpunten van Cordaid zijn bijvoorbeeld jongerenorganisaties en jeugdcriminaliteit.

Ben van Schaik, ex-directeur Daimler Benz Brazilië. Spreker stelt dat hij geen politieke aspiraties heeft en daarom zijn introductie kort zal houden. Er zijn al / nog voldoende contacten met Latijns Amerika, gebruik deze en bouw ze uit.

Laurent Stokvis, BUZA, directeur westelijk halfmond. De belangstelling voor Latijns Amerika moet opgekrikt worden. Er is een brede agenda, daarom is het noodzakelijk een geïntegreerd beleid te voeren. De volgende aspecten moeten hierin een plaats krijgen;

Mensenrechten, Democratie, goed bestuur, omgaan met tegenstellingen, introductie van een Europees sociaal model en ontwikkelingssamenwerking.

Roel von Meijenfeldt, directeur NIMD. Armoede en sociale ongelijkheid zijn politieke vraagstukken. De democratisering op het Latijns Amerikaanse subcontinent is niet ver genoeg gegaan, de democratie reikt niet tot sociale rechtvaardigheid. Democratie moet een centraal thema zijn in ons Latijns Amerika beleid, en binnen de relaties met Latijns Amerika. Europa heeft Latijns Amerika veel te bieden, maar handelt nog teveel vanuit een korte termijn gedachte. De spreker doet een voorstel voor een instrument om een duurzame dialoog in te vullen tussen Latijns Amerika en Europa. Dit om de dialoog meer inhoud te kunnen geven, en de verbindingen te verbeteren.

Francisco Lopez- Bermudez UNESCO chair Universiteit Utrecht.

De spreker bedankt de organisatie van de bijeenkomst. Hij ziet geen één Europa, maar vele Europas. Geeft het voorbeeld van Frankrijk, waar de verdeeldheid over Europa duidelijk merkbaar is. Europa is ook bezorgd over nationale thema's en bijvoorbeeld de islam, en niet persé over de wereld. Het is moeilijk om Europa te zien als voorvechter van de Mensenrechten te praten, wanneer men kijkt naar de steun die delen van Europa aan de invasie in Irak hebben verleend. De spreker stelt verder dat de kwaliteit van gegevens/informatie belangrijk is. Wat voor soort sociale netwerken zijn er in Latijns Amerika? Is er daadwerkelijk sprake van een civil society, of zijn het alleen maar kantoren van ontwikkelingsorganisaties? Gaat de civil society zich ook naar buiten toe mengen in het debat, of blijft het bij onderlinge communicatie?

Koen van der Wolk, Ministerie van Economische Zaken, hoofd opkomende markten.

Het probleem is niet een gebrek aan interessant nieuws uit Latijns Amerika, hoewel er zeker behoefte is aan een verbetering in de berichtgeving. Economische groei in Latijns Amerika is vooral te danken aan de grondstoffenprijzen, er is een noodzaak voor diversificatie van de economie. Het moet ook duurzamer. De spreker stelt dat politiek en economie inderdaad sterk samenhangen. Het ministerie van EZA werkt daarom samen met BUZA aan een geïntegreerd beleid.

Jan-Meinte Postma, Ministerie van Economische Zaken, energievoorziening.

De projecties voor de toekomst wijzen op afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. De nationale voorraden raken op, ook in Nederland. Tegelijkertijd is er een vermindering van het aantal landen dat als energieleverancier functioneert. Men is op zoek naar nieuwe kandidaten. In die zin zijn er veel mogelijkheden tot samenwerking op het gebied van energie met Latijns Amerika.

Jan de Groof, Unesco onderwijs.

De spreker noemt cijfers over onderwijs en (an)alfabetisme in Latijns Amerika, en noemt deze dramatisch. Het is nu al duidelijk dat targets wat betreft onderwijs in 2020 niet gehaald zullen worden. Internationaal is het recht op onderwijs stevig verankerd, maar dit is nog niet doorgedrongen tot regeringen in Latijns Amerika. Er is geen geld voor verbeteringen. 'Educatie kost geld, maar ignorance ook'. De spreker heeft een NGO opgericht gewijd aan monitoring van de implementatie van het recht op onderwijs. Men ontvangt veel klachten van NGO's over het niet invullen van het recht op onderwijs.

Reacties vanuit de zaal

Reginald Hernaus, Ministerie van VROM Milieubeheer. Internationaal beleid en integratie van beleid zijn van groot belang. VROM onderschrijft dit, en benadrukt het belang van klimaatverandering en de noodzaak om dit onderwerp op de agenda te zetten. Latijns Amerika speelt belangrijke rol hierin, vanuit het ministerie worden bilaterale samenwerkingsverbanden opgezet.

Ambassadeur van Ecuador. Olie en gas zijn niet de enige energiebronnen, Latijns Amerika heeft meer te bieden op het gebied van schone bio-brandstoffen.

Vrouw. LA moet niet alleen de formele educatie verbeteren, maar ook de informele educatie.

Slotwoord van Jos van Gennip, lid van de Eerste Kamer.

Latijns Amerika leeft wel, getuige uw aller aanwezigheid op deze bijeenkomst. Vier jaar geleden zijn er 10 aanbevelingen gedaan aan de toenmalige ministers met betrekking tot Latijns Amerika, hier is misschien niet al te veel van terechtgekomen. Toch signaleert hij een positieve wending. Refereert aan het feit dat deze bijeenkomst plaats vindt in de Raadszaal van de SER, centrum van het poldermodel. Hij brengt in herinnering de uitnodiging van de regering Lagos voor een Nederlandse missie naar Chili, met het doel om te leren over het Nederlandse model. De spreker is blij met deze Latijns Amerika dag, omdat Latijns Amerika door verschillende redenen op de achtergrond is geraakt. Er is sprake van een teruggang van Nederlandse aanwezigheid in Latijns Amerika in vergelijking met bijvoorbeeld 20 jaar geleden. Toen beschikte de ambassade in San José over 30 stafleden, nu nog 4. De spreker stelt verder dat men elitevorming niet moet schuwen bij het stabiliseren van een land. Ook noemt hij democratiseringssteun als belangrijk item op de agenda. Chili heeft hierin een duidelijk Europese keuze gemaakt. Er moet een revolutie plaatsvinden op het gebied van beleid t.a.v. LA:

1. Nederland moet een beleid en instrumenten hebben voor de landen waarmee een OS relatie werd onderhouden en waarmee het daarna beter gaat. Nu betekent het feit dat het er beter gaat dat wij er vertrekken. Dat moet anders.
 2. Bij de bevorderingen van handel en investeringen hebben we iets extras te bieden: het model van de sociale dialoog, institutioneel overleg, vakbewegingen, etc. om een systematische transitie naar een sociale markteconomie te bevorderen.
 3. Echte Europeanisering; Europa is afwezig in het politieke en maatschappelijke debat in Latijns Amerika. Latijns Amerika en Europa hebben elkaar nodig.
- Wat kan deze conferentie voor verschil maken? Er zijn positieve signalen. We moeten komen tot een strategische alliantie tussen alle betrokken instanties. Een ander, solide en innovatief Latijns Amerika beleid is dan wel degelijk mogelijk. Er moet een signaal uitgaan naar de ministers: Geef Latijns Amerika haar stem terug!